

představujeme-li si ji na předmětu nutně, tak tu také není vůbec důvod představit si určenost zevnitř či svobodu. Představa svobody však musí být *nutná*, protože náš soud o krásnu obsahuje nutnost a *vyžaduje* souhlas každého. Nesmíme tedy ponechat náhodě, zda chceme při představě objektu vzít ohled na jeho svobodu, ale představa objektu s sebou musí také nutně nést představu neurčenosti zvnějšku.

K tomu požadujeme, aby nás předmět sám zval, či spíše nutil svojí objektivní povahou, abychom na něm postřehli vlastnost neurčenosti zvnějšku; neboť pouhou negací můžeme postřehnout jen tehdy, *když předpokládáme potřebu jejího pozitivního protikladu*.

Potřeba představy určenosti zevnitř (určujícího důvodu) může vzniknout jen prostřednictvím představy *určenosti*. Všechno, co si můžeme představit, je sice něco určeného, nepředstavujeme si však všechno určené, a co si takto nepředstavujeme, jako by pro nás neexistovalo. Na předmětu musí být něco, co ho vyčleňuje z nekonečné řady nicneříkajících a prázdných věcí a dráždí náš poznávací instinkt, protože nicneříkající a nic jsou bezmála totéž. Předmět se musí ukázat jako něco *určeného*, protože nás má vést k *určujícímu*.

Rozvažování je však schopnost, která hledá důvod k následku, rozvažování tedy musí být zapojeno do hry. Rozvažování musíme podnitit, aby reflektovalo o formě objektu: o *formě*, protože rozvažování má co činit jen s formou. Objekt musí tedy vlastnit a vykazovat nějakou takovou formu, která připouští pravidlo: neboť rozvažování může spravovat své záležitosti jen podle pravidel. Není však nutné, aby rozvažování toto pravidlo *poznalo* (protože poznání pravidla by zničilo samo zdání svobody, jak tomu skutečně je při každé přísné pravidelnosti). Postačí, že rozum se řídí podle pravidla – ať již kteréhokoli. Stačí pozorovat jen jediný list, hned vidíme, že je nemožné, aby se na něm mohla takto uspořádat celá rozmanitost náhodou a beze všech pravidel, i když

abstrahujeme rovněž od teleologického posuzování.⁵ Učí tomu bezprostřední reflexe na jeho vzhled, aniž bychom byli nuceni nahlédnout toto pravidlo a utvořit si pojem o jeho struktuře.

Forma, která poukazuje k pravidlu (lze s ní nakládat podle pravidla), se nazývá umělecká či *technická*. Jen technická forma objektu podněcuje rozvažování, aby hledalo důvod k následku a určující k určenému; a pokud tedy taková forma budí potřebu tázat se po důvodu určení, vede zde negace *určenosti zvnějšku* zcela nutně k představě *určenosti zevnitř* či svobody.

Svobodu tedy můžeme smyslově znázornit jen pomocí techniky, tak jako svobodu vůle můžeme myslet jen prostřednictvím kauzality a v opozici k materiálním určením vůle. Jinými slovy: negativní pojem svobody je myslitelný jen pomocí pozitivního pojmu svého protikladu, a tak jako je nutná představa přírodní kauzality, aby nás vedla k představě svobody vůle, je nutná představa techniky, aby nás v říši jevů vedla ke svobodě.

Odtud vyplývá druhá základní podmínka krásna, bez níž by první byla pouze prázdným pojmem. Svoboda v jevu je sice základem krásy, ale technika je nutnou podmínkou naší *představy* o svobodě.

Mohli bychom to vyjádřit také takto: Důvodem krásy je všude svoboda v jevu. Důvodem naší představy krásy je technika ve svobodě.

Spojíme-li obě základní podmínky krásy a představy krásy, dostaneme následující objasnění: Krása je přirozenost v uměleckosti.

Než však mohu použít toto objasnění s jistotou a filozoficky, musím vymezit pojem *přirozenosti* a zajistit ho před každým nesprávným výkladem. Výraz *přirozenost* je mi proto milejší než *svoboda*, protože současně označuje pole smyslového, na něž se omezuje krásno, a vedle pojmu *svobody* také ihned naznačuje svoji oblast ve smyslovém světě. V protikladu k technice je *přirozenost* to, co je sa-